

УДК 811.161.2:378.141

Кондратенко Н. Ю.

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОСТІ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті проаналізовано педагогічну, психологічну й методичну літературу з обраної проблеми, визначено особливості формування правильного мовлення майбутніх журналістів, наведено приклади вправ і завдань, використання яких сприятиме засвоєнню студентами норм сучасної української літературної мови. Акцентовано, що правильність мовлення є важливою комунікативною ознакою мовлення майбутнього журналіста, що передбачає дотримання ним усіх норм літературної мови під час мовленнєвої діяльності, водночас, крім неухильного дотримання норм української літературної мови, правильність мовлення журналіста містить дотримання моральних та етичних норм поведінки. Обґрунтовано, що усвідомленню важливості дотримання студентами норм сучасної української літературної мови сприятиме використання проблемних запитань про комунікативну та професійну значущість дотримання норм, визначення їх впливу на ефективність спілкування, оскільки проблемні запитання стимулюють студентів на пошуки невідомого, мобілізують до дії, збуджують емоції, викликані бажанням подолати труднощі.

Ключові слова: студенти-майбутні журналісти, правильність мовлення, норми сучасної української літературної мови, проблемні завдання.

Провідним показником ефективного професійного становлення майбутнього журналіста є правильне мовлення, що дозволяє йому відчувати себе впевнено в різних мовленнєвих ситуаціях, допомагає встановити контакт зі співрозмовником. Тому нині особливої актуальності набуває проблема формування правильності мовлення загалом і майбутніх журналістів зокрема.

Проблема сформованості культури мовлення фахівців різних галузей порушена в наукових працях українських дослідників: Н. Безгодової, Г. Берегової, О. Біляєва, І. Дроздової, К. Климової, Н. Костриці, К. Лихачової, Л. Лучкіної, М. Пентилюк, О. Попової, Т. Симоненко та ін. Водночас, попри значну кількість досліджень, присвячених проблемі формування культури мовлення, у сучасній лінгводидактиці не розкрито особливості формування правильності мовлення майбутніх журналістів. Це й зумовило актуальність і вибір теми нашої розвідки.

Мета статті полягає в аналізові педагогічної, психологічної й методичної літератури з обраної проблеми, у визначенні особливостей формування правильного мовлення студентів – майбутніх журналістів.

Ретроспективний аналіз наукової літератури з означеної проблеми переконав, що дослідники неоднотайні у визначенні поняття “правильність мовлення”: П. Дудик визначає правильність мовлення як одну з його “суттєвих ознак <...>”, з одного боку, повна відповідність мовлення нормам

літературної мови, а з іншого – одна з основ мовленнєвої культури [Дудик 2005: 352]”. Отже, правильність мовлення передбачає відповідність нормам сучасної української літературної мови й правильність мовленнєвої поведінки мовця.

Н. Бабич зазначає, що правильність – це складна й об’ємна ділянка культури мовлення, основна комунікативна якість мовлення, оскільки передбачає дотримання мовцем усіх норм літературної мови. Дотримання правильності мовлення забезпечує високу культуру мови, її єдність, зумовлює всі інші комунікативні якості [Бабич 1990: 66].

На думку Л. Мацько, “правильність мовлення – це правильне, не перекручене розуміння понять, термінів, якими вони передають ці поняття, доречне їх уживання, зв’язок думок і понять у єдину теорію, ясність викладу. Правильною є відповідь, в основі якої – істинні знання (наукові, об’єктивні, достовірні). Правильність досягається дотриманням літературних норм вимови й написання, словотворення і формотворення, будови словосполучень і речень [Мацько 2007: 453]”.

С. Єрмоленко вважає правильність (нормативність) однією з визначальних ознак культури мови. Науковець стверджує, що без неї не можуть існувати всі інші комунікативні якості, оскільки мовна правильність передбачає знання й дотримання мовцем прийнятих у сучасній суспільно-мовленнєвій практиці мовних норм, володіння мовною майстерністю, стилістичним чуттям слова [Єрмоленко 2001: 135]. Дослідниця виокремлює у своїх роботах такі складники правильності мовлення: а) знання мовних норм (вимови, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних тощо); б) досконале володіння літературними нормами на всіх рівнях мовної системи в її усному і писемному різновидах.

Отже, на основі аналізу й синтезу визначень дефініції “правильність мовлення” ми можемо стверджувати, що це важлива комунікативна ознака мовлення майбутнього журналіста, що передбачає дотримання ним усіх норм літературної мови під час мовленнєвої діяльності.

Формування правильності українського мовлення передусім передбачає усвідомлення важливості дотримання норм літературної мови, адже “критерій правильності – мовна дійсність конкретної епохи, а її еталон – точна відповідність правилам, за допомогою яких сформульовано норми [Безгодова 2009: 16]”.

Нормативність мови виявляється на всіх рівнях мовної системи: орфоєпії, орфографії, акцентуації, лексики, фразеології, морфології, синтаксису, пунктуації, стилістики. Науковці виділяють (Н. Бабич, О. Біляєв, Л. Бондарчук, А. Коваль, І. Качан та ін.) такі норми сучасної української літературної мови:

- фонетичні – загальноприйнята вимова звуків, звукових сполучень, правила вимовляння звуків і постановка наголосу;
- орфоєпічні – нормативна вимова звуків і звукосполучень;

– акцентуаційні – регулюють вибір варіантів розташування і переміщення наголошеного складу серед ненаголошених, узвичаєне наголошування слів;

– графічні – нормативна передача звуків на письмі;

– орфографічні – нормативне написання слів, усталена система правил письма у відповідній мові;

– лексико-фразеологічні – узвичаєне вживання словникових одиниць, фразеологізмів у відповідному значенні, норми вживання слів і фразеологізмів у властивих їм значеннях;

– словотвірні – закономірності творення морфологічних структур похідних слів і вираження ними нових значень, фіксує зразки моделювання похідних слів у процесі деривації;

– морфологічні – правильне вживання морфологічних форм та їхніх варіантів, норми вживання слів у випадку їх видозмінювання (відмінювання іменних частин мови, займенника, дієприкметника і дієслова);

– синтаксичні – поєднання та порядок слів у реченні, їх об'єктом є ті мовні механізми, що забезпечують цілісність усієї мовної системи;

– стилістичні – відбір мовних елементів відповідно до умов спілкування, розрізнення мовних засобів щодо їхньої доцільності вживання в текстах неоднакової стильової орієнтації, норми використання різними мовними стилями властивих їм мовних засобів;

– пунктуаційні – нормативне вживання розділових знаків.

У дослідженнях, присвячених культурі професійного мовлення, І. Кочан виділяє термінологічну норму як „норму, що охоплює всі вимоги, які ставляться до термінів [Кочан 2006: 11]”, і визначає такі її ознаки: співвіднесеність терміна з поняттям, однозначність наукової назви, її точність, нейтральність, короткість, системність, наявність чіткої дефініції, відсутність синонімів, милозвучність і гнучкість. Основна вимога цієї норми – це відповідність системі мови, її структурі, її духові [Кочан 2006: 12].

Науковці виділяють комунікативні норми, що відбивають уявлення про дозволені межі варіювання мовленнєвої поведінки, що склалися в суспільстві, порушення яких призведе до комунікативного конфлікту, визначають тип мовленнєвої поведінки комунікантів і сценарій мовленнєвої взаємодії залежно від комунікативної доцільності конкретної мовленнєвої ситуації.

На нашу думку, правильність мовлення журналіста, крім неухильного дотримання норм української літературної мови, містить дотримання моральних та етичних норм поведінки.

Студенти опановували відомості про основні норми української мови в шкільному курсі мови, однак з огляду на те, що мова – динамічна система, що перебуває в постійному русі, варто в процесі вивчення мовних дисциплін приділити особливу увагу повторенню цих відомостей. Засвоєнню важливості дотримання студентами норм сучасної української

літературної мови сприятиме використання проблемних запитань про комунікативну та професійну значущість дотримання норм, визначення їх впливу на ефективність спілкування. Саме проблемні запитання стимулюють студентів на пошуки невідомого, мобілізують до дії, збуджують емоції, викликані бажанням подолати труднощі. За визначенням М. Шкільника, проблемне питання, як і проблема, повинне бути такою мірою складним, щоб викликало потребу пошуку нового, і такою мірою доступним, щоб самостійно шукати відповіді на нього [Шкільник 1986: 24]. Наведемо приклади проблемних запитань і вправ, які можна запропонувати студентам:

Запитання

• *Які норми найчастіше порушують мовці? Чим зумовлені ці порушення? Чому співрозмовники передусім звертають увагу на дотримання орфоепічних норм в усному мовленні й орфографічних і пунктуаційних у писемному?*

• *Чи взаємозумовлені мовні й комунікативні помилки? Обґрунтуйте свою думку.*

• *Чи погоджуєтеся ви з думкою, що правильність мовлення – це не лише її відповідність нормам мови, але й правдивість, справедливість, розумність, точність тощо?*

Вправа. Прочитайте текст. Чи погоджуєтеся з висловленою автором думкою? Поясніть, у чому полягають особливості вимови виділених у тексті слів.

*Ясна річ, вільно й грамотно користуватися мовою людина може лише в тому разі, якщо враховуватиме своєрідність усної чи писемної форм. Адже крім того, що вони тісно пов'язані, між ними є значні відмінності. Можна правильно написати слова **переможці, запорожці, книжці, дочці, виріши, милуєшся, вивізи, безчестя, розважся, не мучся** тощо. І неправильно їх озвучити, коли не знаєш норм вимови приголосних та їхніх сполучень (Г. Козаков).*

Зауважимо, що викладачеві необхідно звертати увагу на те, щоб під час відповідей на запитання студенти дотримувалися норм літературної вимови, ілюструючи таким чином важливість їх знання для подальшого професійного становлення.

Практика показує, що студенти найчастіше припускаються помилок, пов'язаних з інтерферентним впливом російської мови. Тому використання системи вправ на переклад буде ефективним, оскільки це “вправа не локалізована, не на певне правило, вона вимагає аналізу, диференціації й комплексного застосування усіх без винятку мовних засобів [Мельничайко 1984: 176]”. Г. Бондаренко вважає, що слід розробити цілеспрямовану систему завдань, побудовану на принципі від простого до складного, дотримуватися методичних рекомендацій щодо застосування перекладу як навчального завдання, зокрема: добирати лексичні одиниці,

словосполучення, речення, тексти, що відповідають фаху студентів, допускають варіативність (проблемність) перекладу, насичені мовними явищами, які були розглянуті на попередніх практичних заняттях; проводити підготовчу роботу, зосереджуючи увагу студентів на труднощах тексту; ставити до перекладного тесту комплексне завдання, що передбачає не лише передання його іншою мовою, а й аналітичну роботу з пошуку особливостей українського варіанту порівняно з російським, передусім на матеріалі фахової лексики; проводити обов'язкове обговорення й аналіз перекладеної роботи, давати завдання, спрямовані на запобігання й подолання труднощів, які виникли у студентів під час перекладу; застосовувати навчальний переклад систематично [Бондаренко 2011: 57-63].

Слушним вважаємо зауваження Л. Попової, що головний зміст таких завдань полягає в тому, що студент звикає до порівняльно-зіставного аналізу текстів різної жанрової і стильової належності, застосовує його потім під час побудови власних висловлювань, уникаючи тих помилок, яких припускався раніше. У нього формується критичне ставлення до мови вихідного тексту й мови, яка вивчається, усвідомлення того, що з очевидного й зрозумілого в російській мові, може викликати труднощі під час перекладу висловлювання українською [Попова 2012: 4]. Наприклад, для усунення помилок у писемному мовленні студентів можна використати таку вправу:

Вправа 1. I. Прочитайте текст. Перекладіть його українською мовою. Продовжте перекладений текст, обґрунтовуючи або спростовуючи висловлену в останньому реченні тексту думку.

Доминирующими в профессиональной морали журналистов являются отношения с адресатом информации – аудиторией СМИ. Читатель, радиослушатель, телезритель – для них мы работаем, им предназначаем плоды своих трудов, не уставая следить за изменениями действительности, чтобы вовремя сообщить о важных новостях и помочь разобраться в них. Но, как мы уже могли убедиться, продукция журналистики для адресата не всегда безопасна (З посібника).

II. 1. Сформулюйте правила, яких повинен дотримуватися журналіст під час інтерв'ю.

2. Поміркуйте, чому дотримання норм сучасної української літературної мови є однією з вимог до мовлення журналістів.

Важливим складником системи вправ і завдань, що сприяють формуванню правильного мовлення журналістів є редагування словосполучень, речень і текстів. Відомо, що в процесі редагування встановлюється відповідність різним вимогам, що висуваються до літературного матеріалу того чи того призначення й типу. Важливо, щоб студенти усвідомили, що завжди редагуються тексти, які повинні бути оприлюднені.

Отже, формування правильного мовлення студентів-майбутніх журналістів вимагає розроблення цілеспрямованої системи вправ і завдань, важливими складниками якої є вправи на переклад, редагування текстів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні електронних засобів навчання, спрямованих на формування комунікативних якостей мовлення майбутніх журналістів.

Виктористана література:

1. *Бабич Н. Д.* Основи культури мовлення : навч. посіб. для ун-тів [Текст] / Н. Бабич. – Л. : Світ, 1990. – 232 с.
2. *Безгодова Н. С.* Формування професійного мовлення майбутніх учителів природничого профілю [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Надія Семенівна Безгодова. – Херсон, 2009. – 267 с.
3. *Бондаренко Г. П.* Методичні передумови удосконалення фахової комунікативної компетенції студентів-нефілологів засобами російсько-українського перекладу [Текст] / Г. П. Бондаренко // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 1. – 356 с. – С. 57-63.
4. *Дудик П. С.* Стилїстика української мови : навч. посіб. [Текст] / П. С. Дудик. – К. : Видав. центр “Академія”, 2005. – 368 с. (Альма-матер)
5. *Єрмоленко С. Я.* Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор ; за ред. С. Я. Єрмоленко [Текст]. – К. : Либідь, 2001. – 222 с.
6. *Кочан І. М.* Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. М. Кочан. –Л., 2006. –40 с.
7. *Мацько Л. І.* Українська мова : навч. посіб.[Текст] – Донецьк: ТОВ ВКФ “БАО”, 2007. – 480 с.
8. *Мельничайко В. Я.* Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад : посібник для вчителів [Текст] / В. Я. Мельничайко. – К. : Рад. шк., 1984. – 223 с.
9. *Попова Л. О.* Переклад як засіб удосконалення орфографічних умінь і навичок студентів-філологів[Текст] / Л. О. Попова // Науковий вісник Донбасу. Педагогічні науки. – № 1 (17), 2012. – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/№№17/12plommu.pdf>
10. *Шкільник М. М.* Проблемний підхід до вивчення частин мови [Текст] : посіб. для вчителів / Михайло Михайлович Шкільник. – К. : Рад. шк., 1986. – 136 с.

References:

1. *Babych N. D.* Osnovy kultury movlennia : navch. posib. dlia un-tiv [Tekst] / N. Babych. – L. : Svit, 1990. – 232 s.
2. *Bezghodova N. S.* Formuvannia profesiinoho movlennia maibutnikh uchyteliv pryrodnychoho profilu [Tekst] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / Nadiia Semenivna Bezghodova. – Kherson, 2009. – 267 s.
3. *Bondarenko H. P.* Methodychni peredumovy udoskonalennia fakhovoi komunikativnoi kompetentsii studentiv-nefilolohiv zasobamy rosiisko-ukrainskoho perekladu [Tekst] / H. P. Bondarenko // Zb. nauk. pr. Berdian. derzh. ped. un-tu (Pedahohichni nauky). – Berdiansk : BDPU, 2011. – № 1. – 356 s. – S. 57-63.
4. *Dudyk P. S.* Stylistyka ukrainskoi movy : navch. posib. [Tekst] / P. S. Dudyk. – K. : Vydav. tsentr “Akademiia”, 2005. – 368 s. (Alma-mater)
5. *Iermolenko S. Ya.* Ukrainska mova : korotkyi tлумachnyi slovnyk lnhvistychnykh terminiv / S. Ya. Yermolenko, S. P. Bybyk, O. H. Todor ; za red. S. Ya. Yermolenko [Tekst]. – K. : Lybid, 2001. – 222 s.
6. *Kochan I. M.* Systemnist, dynamika, kodyfikatsiia sliv z mizhnarodnymy korenevymy komponentamy v suchasni ukrainskii movi [Tekst] : avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk : spets. 10.02.01 “Ukrainska mova” / I. M. Kochan. –L., 2006. – 40 s.
7. *Matsko L. I.* Ukrainska mova : navch. posib.[Tekst] – Donetsk: TOV VKF “BAO”, 2007. – 480 s.

8. *Melnychenko V. Ya.* Tvorchi roboty na urokakh ukrainskoi movy. Konstruiuvannia. Redahuvannia. Pereklad : posibnyk dlia vchyteliv [Tekst] / V. Ya. Melnychenko. – K. : Rad. shk., 1984. – 223 s.
9. *Popova L. O.* Pereklad yak zasib udoskonalennia orfohrafichnykh umin i navychok studentiv-filolohiv [Tekst] / L. O. Popova // Naukovyi visnyk Donbasu. Pedagogichni nauky. – № 1 (17), 2012. – Rezhym dostupu: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/№№17/12plommu.pdf>
10. *Shkilnyk M. M.* Problemnyi pidkhid do vyvchennia chastyn movy [Tekst] : posib. dlia vchyteliv / Mykhailo Mykhailovych Shkilnyk. – K. : Rad. shk., 1986. – 136 s.

КОНДРАТЕНКО Н. Ю. Формирование правильности вещания студентов – будущих журналистов.

В статье проанализирована педагогическая, психологическая и методическая литература по проблеме исследования, определены особенности формирования правильной речи будущих журналистов, приведены примеры упражнений и заданий, использование которых будет способствовать усвоению студентами норм украинского литературного языка. Акцентировано, что правильность речи является важным коммуникативным качеством речи будущих журналистов, которое предусматривает соблюдение всех норм литературного языка в процессе речевой деятельности, в то же время правильность речи журналиста предусматривает соблюдение морально-этических норм поведения. Доказано, что пониманию важности соблюдения норм современного украинского языка способствует использование проблемных вопросов о коммуникативной и профессиональной значимости соблюдения норм, определению их влияния на эффективность общения, в связи с тем, что проблемные вопросы стимулируют студентов на поиски неизвестного, мобилизуют к действию, вызывают эмоции, вызванные желанием преодолеть трудности.

Ключевые слова: студенты-будущие журналисты, правильность речи, нормы современного украинского языка, проблемные задания.

KONDRATENKO N. YU. Formation of correctness of speech students – future journalists.

The article analyzes pedagogical, psychological and methodical literature on the research problem, specifies the features of the formation of the correct speech of future journalists, gives examples of exercises and assignments, the use of which will help the students master the norms of the Ukrainian literary language. It is emphasized that the correctness of speech is an important communicative quality of the speech of future journalists, which stipulates observance of all norms of the literary language in the process of speech activity. At the same time the correctness of the journalist's speech provides for observance of moral and ethical norms of behavior. It is proved that the understanding of the importance of observance of the norms of the modern Ukrainian language is facilitated by the use of problematic questions about the communicative and professional significance of compliance with norms, determining their impact on the effectiveness of communication, because problematic is stimulates students to search for the unknown, mobilize to action, evoke emotions caused by a desire to overcome difficulties.

Keywords: students-future journalists, correctness of speech, norms of the modern Ukrainian language, problem tasks.